

Svårt för flyktingar med funktionsnedsättning

I krig, på flykt och i flyktingläger hamnar personer med funktionsnedsättningar i skuggan av de humanitära insatserna. Inte minst de som nyligen har fått skador till följd av kriget.

Text & bild: Bengt Sigvardsson | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 1 2018

I mitten av mars 2017 var 16-årige Walid Ma'al Muhammad ute och gick med två kusiner på en gata i Iraks näst största stad Mosul. Plötsligt slog en flygbomb ned.

– En av mina kusiner dödades. Jag och en annan av mina kusiner skadades, säger Walid.

Han ligger i en bädd på Emergency Hospital i Erbil, huvudort i de semiautonom kurdiska områdena i nordöstra Irak (KRG). Hans vänstra ben är amputerat vid höften. Det högra är skadat av bombsplitter. Han är en av tusentals personer som har fått permanenta funktionsnedsättningar under det nio månader långa slaget om Mosul.

Staden intogs av IS (Islamiska Staten) i juni 2014. I oktober 2016 inledde en koalition ledd av USA, den irakiska armén och KRG:s peshmerga-armé en offensiv för att återta Mosul. Först den 9 juli 2017 besegrades IS.

Tiotusentals människor dödades under slaget. Stora delar av Mosul är jämnad med marken. Majoriteten av stadens cirka en miljon invånare är på flykt.

– Vårt hus är förstört. Min pappa är död, men min mamma och mina syskon har hyrt ett hus i utkanterna av Mosul där vi ska bo tills vårt hus är återuppbyggt, säger Walid.

Kurdiska myndigheter ser alla Mosulflyktingar, framförallt män, som potentiella IS-terrorister. När Walid transporterades från Mosul beslagtogs hans id-handlingar vid gränsövergången

till KRG.

– Jag har skador i munnen och behöver en benprotes, men jag måste ha mina identitetshandlingar för att få hjälp, säger han.

I Irak har personer med funktionsnedsättningar rätt till ett kort som ger gratis rehabilitering, mediciner, hjälpmedel och månadsbidrag, men man måste kunna bevisa vem man är för att få det.

– Här, på sjukhuset får jag låna en rullstol men den får jag inte ta med mig när jag blir utskriven, säger Walid.

Merparten av patienterna på sjukhuset är barn och ungdomar som har lemlästats, fått ryggmärgsskador och brännskador under slaget. En del verkar inte ha insett vad som har hänt. 13-åriga Hassan säger att han ska spela fotboll när han kommer hem till Mosul, trots att han är förlamad från midjan och nedåt. Andra säger ingenting.

Nioåriga Ahad håller hårt i sin elvaåriga syster Shahads arm. Hans ena ögonlock är slutet. Det andra är öppet, men ögat är svårt skadat av bombsplitter. Shahad, vars högerben är stympat från höften, tar till orda.

– I mars i år var jag ute och gick med mina föräldrar och syskon i Mosul när en bomb exploderade. Jag miste mitt högerben och min lillebror skadade sina ögon, säger hon.

Barnens pappa, Firas Abdullah, klarade sig fysiskt oskadd, men efter explosionen hittade han inte sin familj.

– Jag var övertygad om att de var döda. Först tio dagar senare fick jag ett telefonsamtal från ett lägersjukhus och fick veta att Shahad och Ahad levde, säger han.

Firas tystnar. Han brister sedan i gråt och berättar att hans fru och två andra barn dödades. Nu bor familjen i ett tältläger i KRG. Deras hus i Mosul ligger i ruiner. Firas känner sig maktlös. En ögonoperation kan kosta 10 000 dollar eller mer. En ofantlig summa för någon som har mist allt.

– Shahad behöver en benprotes. Ahad måste operera sina ögon, men vi har mist allt och jag kan inte betala för behandling på privata sjukhus, säger han.

En sköterska avbryter. Familjen ska transporteras tillbaka till lägret. Av säkerhetsskäl får Mosul-flyktingar inte röra sig utanför lägren på egen hand. I tältlägret, Hassansham U2, mellan Erbil och Mosul, sitter 45-årige änklungen Muhammad Talal Ahmad med sin tioårige son Hassan i ett tält.

– Jag fick inte med mig rullstolen när vi flydde från Mosul, men det skulle vara svårt att använda den här eftersom marken är täckt av småsten. Jag klarar som längst av att gå 200 meter med mina kryckor, säger Muhammad.

Han miste sitt högerben samt synen på ena ögat efter en bilolycka för fyra år sedan. Han fick ett funktionshinderskort.

– Mitt liv var jämförelsevis bra då. Jag hade ont om pengar, men släktingar och grannar hjälpte mig. Jag fick gratis mediciner mot min epilepsi och andra åkommor, säger han.

När IS hade intagit Mosul etablerade de sina egna myndigheter. Muhammad vet inte om de hade någon funktionshinderspolitik.

– IS bistod inte med något. På apoteken fick jag inte längre gratis medicin, säger han.

Den 1 maj 2017 bombades hans kvarter intensivt.

– Alla flydde. Min son och mina grannar hjälpte mig tills vi nådde frontlinjen där vi blev omhändertagna av Asayish (KRG: s säkerhetstjänst), säger han.

I lägret är nästan inget anpassat. Hjälpporganisationer har besökt honom, men han har inte fått hjälpmedel eller mediciner.

– Jag tror inte att hjälporganisationerna glömmer bort personer med funktionsnedsättningar, men det tar längre tid innan vi uppmärksammas, säger Muhammad.

Vivian Alt, påverkansrådgivare på Handicap International (HI) i Erbil, är av en annan åsikt.

– De stora hjälporganisationerna har inte personer med funktionsnedsättningar i åtanke i hjälparbetet, säger hon.

2016 enades olika hjälporganisationer om "Handlingsplanen för Inkludering av Personer med Funktionsnedsättningar i Humanitära Åtgärder". Ytterst få av rekommendationerna har

implementerats. Sedan kriget mot IS började 2014 har över tre miljoner irakier blivit internflyktingar. Världshälsoorganisationen (WHO) uppskattar att 300 000 till 450 000 av dem har funktionsnedsättningar. Det beräknas utifrån antagandet att tio – femton procent av ett lands befolkning har funktionsnedsättningar.

– Men i konfliktszoner brukar antalet vara mycket högre, inte minst för att många får funktionsnedsättningar till följd av konflikten, säger Vivian.

Statistikstrulet beror bland annat på brister i registreringsprocessen i lägren där familjeöverhuvudena ska ange om det "finns någon i familjen som har ett fysiskt eller psykiskt funktionshinder".

– Det är osannolikt att någon frivilligt ger rätt information. Begreppet "funktionshinder" är stigmatiserande och det finns översättningsproblem från engelska till arabiska, säger Vivian.

Även hjälporganisationernas undersökningsverktyg är otillräckliga. Resultatet blir att det faktiska antalet personer med funktionsnedsättningar inte räknas in i planering, program och budgetar.

– Det största problemet är att hjälporganisationerna inte integrerar personer med funktionshinder i sina allmänna program. De har samma behov och problem som andra i lägret. De behöver mat, undervisning, utsätts för könsrelaterat våld med mera, säger hon.

Olika organisationer ansvarar för olika program i lägren. HI fokuserar på fysisk rehabilitering, hjälpmedel, psykosocialt stöd och psykologisk första hjälpen till personer med funktionsnedsättningar, krigsskadade och anhöriga. Tillverkning och utdelning av proteser har outsourcats till andra organisationer.

– Vi har stora problem med att förse människor med proteser. Efter läkning och rehabilitering är det en kötid på över tre månader, säger Vivian.

Andra organisationer ansvarar för så kallade WASH-program (Vatten, Sanitet och Hygien). HI har integrationsfunktionärer och rådgivare som utbildar andra organisationer, men endast i två läger är latrinerna anpassade. Vivian vill dock inte måla fan över hela väggen. Utbildningen av personal från hjälpporganisationer har börjat ge frukt.

– Men det måste sprida sig på global nivå. Givarsamfunden måste kräva att funktionshindrade inkluderas i programmen. Då kommer förbättringar att ske på fältet, avslutar Vivian.

Allen Jelich, landsansvarig för Dansk Flygtingehjælp (DFH) i Irak säger att graden av uppmärksamhet som flyktingar med funktionsnedsättningar får beror på situationen och vad för stöd olika organisationer ger.

– Organisationer som inriktar sig på husullsnivå med "standardassistanspaket" identifierar eller assisterar vanligen inte personer med funktionsnedsättningar, säger han. När det gäller individuellt stöd bistås personer med funktionsnedsättningar direkt eller genom remittering. DFH har inte skrivit under Handlingsplanen, men Allen menar att allt som finns i den redan finns i det mer omfattande Core Humanitarian Standard som DFH är certifierad till.

– DFH har inga speciella projekt för personer med funktionsnedsättningar utan försöker integrera dem i programresponser tvärs över alla sektorer, säger Allen.

Norska Flyktinghjelpen (NRC) har skrivit under Handlingsplanen och lagt om en del av hjälparbetet i Irak.

– Vi säkerställer till exempel att personer med funktionsnedsättningar inkluderas i initiala fokusgruppdiskussioner där behov och intressen identifieras. I vårt logiarbete prioriterar vi hushåll med personer som har funktionsnedsättningar, berättar Becky Bakr Abdulla, medierådgivare på NRC.

NRC anlägger bland annat ramper och vägar av betong med ställedstänger vid tälten där personer med funktionsnedsättningar lever. Becky säger dock att större prioritet måste ges till personer med funktionsnedsättningar.

– Speciellt i den första fasen av nödhjälpsresponsen då behoven är som mest akuta, säger hon.

Den svenska organisationen Qandil är verksam i flera läger i Irak och kommer i kontakt med många flyktingar eftersom man bland annat ger juridisk hjälp.

– Vår personal har fått utbildning av Handicap International. Vi kan därför identifiera olika typer av funktionsnedsättningar och remittera dem vidare, säger Mariele Hernandez, Qandils biträdande samordnare.

Enligt FN är elva miljoner av Iraks 37 miljoner invånare i behov av humanitär hjälp, men det finns bara resurser att bistå 6,2 miljoner av dem.

– Resurserna är begränsade och det kan vara problematiskt att övertyga givarsamfunden om att öronmärka fonder till personer med funktionsnedsättningar. De allvarligaste fallen prioriteras, säger Mariele.

Hon påpekar att personer med mindre synbara funktionsnedsättningar ofta glöms bort, vilket inkluderar de med intellektuella funktionsnedsättningar. Dessutom är många som nyligen har fått funktionsnedsättningar traumatiserade.

– De behöver psykosocialt stöd, men många hjälporganisationer glömmer bort dem, avslutar Mariele.

Läs mer:

- Flyktingar med funktionshinder möter många svårigheter. Stödnätverk som familj, vänner och institutioner slås i spillror. Rörlighetsbegränsningar gör dem beroende av assistans och de löper större risk att skadas, dödas och exploateras. Andra utmaningar är brist på service, till exempel sjukvård, mediciner, hjälpmedel och anpassade inrättningar i såväl krigszoner som på flykt.

- Kriget i Syrien har orsakat den största flyktingkatastrofen i modern tid. Cirka 5 221 000 syrier är på flykt i grannländerna. Över en miljon har registrerats hos FN:s flyktingorgan UNHCR i Libanon, 654 000 i Jordanien, 3 168 757 i Turkiet och över 240 000 i Irak.

- Enligt en studie från 2014 av Handicap International och HelpAge hade 30 procent av de syriska flyktingarna i Jordanien och Libanon särskilda behov. En av sju hade intellektuella, fysiska eller sensoriska funktionsnedsättningar. 1 av 20 hade skador orsakade av kriget.